

Inspirationsmateriale til undervisning

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

47260

Udviklet af:

Udviklingschef Marianne Elbrønd
Social & SundhedsSkolen, Herning

Uddannelsesleder Grethe Bech
Social & SundhedsSkolen, Herning

Bodil Fabricius, Britt Lassen, Anni
Bruun Søndergaard og Britta Nielsen
Social & SundhedsSkolen, Herning

1. Uddannelsesmålets sammenhæng til jobområde (FKB)

Moder-FKB:

2222 Ældrepleje, sygepleje og sundhed i kommunalt regi

Endvidere tilknyttet følgende af EPOS FKBere:

2223 Socialpsykiatri og fysisk/psykisk handicap

Arbejdsfunktioner

Velfærdsteknologi er et meget centralt tema i hele velfærdsdebatten og -udfordringen, der handler om hvordan kvalitet i ydelser og menneskers liv kan sikres samtidig med at der værnes om ressourcer. Inden for ældre- og handicapområdet anvendes velfærdsteknologiske løsninger/hjælpemidler til løsning af en lang række opgaver, der f.eks. omfatter rent praktisk hjælp (ex. robotstøvsuger, intelligente huse), pleje (ex. vasketoiletter, badekabiner, intelligente lagener), kommunikation (ex. Telemedicin, IT baserede kommunikationsredskaber), genoptræning (ex. exoskeletons), hjemmebehandling (ex. KOL kuffert) eller terapi (pavosæl). Målgruppen for denne AMU uddannelse er allerede i gang med at medtænke og involvere de teknologier som er fremme lige nu. Uddannelsen er primært rettet mod medarbejdere indenfor plejeområdet som har de daglige arbejdsfunktioner hos borgeren men uddannelsen er relevant for hele omsorgsrådet, hvor medarbejdere tager del i menneskers hverdagsliv og skal bidrage til at få hverdagen til at fungere trods svækkelse, sygdom eller handicap

Det velfærdsteknologiske område er i rivende udvikling og medarbejdere, der arbejder tæt på borgere, patienter og brugere skal som en central del af deres jobfunktion kunne være opsøgende og nysgerrige på området samt kunne håndtere de nye udfordringer. Målgruppen skal både kunne sætte en mere generel faglig viden om området i spil og kunne involvere borgeren, pårørende og selvfølgelig øvrige samarbejdspartnere. I hvilken udstrækning de nye velfærdsteknologiske løsninger og produkter er en udfordring i jobfunktionen afhænger af mange forhold. Brug af teknologi i relation til plejeopgaver kan være en særlig udfordring for medarbejderne. Medarbejderens egne personlige værdier kommer i spil i forhold til borgerens behov og ønsker og arbejdspladsens anbefalinger og navigation i dette krydsfelt kræver et særligt fokus på etiske dilemmaer. Til arbejdsfunktioner som involverer velfærdsteknologiske hjælpemidler påvirkes arbejdsmiljøet på en ny måde og man må fortsat forholde sig til det område.

Deltagerforudsætninger

Uddannelsen retter sig mod faglærte og ufaglærte medarbejdere, hvis daglige om-

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

sorgsarbejde involverer brug af velfærdsteknologiske hjælpemidler. Det handler om jobområder indenfor det social- og sundhedsfaglige eller pædagogiske arbejdsområde/fysisk og psykisk handicap. Da velfærdsteknologien er under udvikling indenfor ældreområdet og handicap området, kan uddannelsen rette sig til medarbejdere som i deres jobfunktion står overfor at skulle i gang med implementering af nye teknologier eller arbejdspladsen der lige er begyndt at bruge af forskellige nye velfærdsteknologiske hjælpemidler.

Uddannelsen forudsætter ikke at man forinden har taget en bestemt AMU uddannelse men man kan med fordel kombinere Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde med f.eks. uddannelser om Innovation og/eller mere pædagogisk betonede uddannelser.

Struktur

Relevante uddannelser at kombinere med:

For både FBK 2222 og 2223 kan man som nævnt kombinere med:

- 42929 Innovation (sosu/pæd): Idéudvikling m.m.
- 42930 Innovation (sosu/pæd): gennemførelse og formidling
- 46977 Kvalitet i offentlige velfærdsydelser

Særligt for FBK 2222 Ældrepleje, sygepleje og sundhed i kommunalt regi.

- 40999 Pædagogiske metoder i ældreplejen
- 45258 It-omsorgssystemer i hjemmeplejen
- 40606 Arbejdsmiljø i sosu-arbejdet - etik og adfærd

Særligt for FBK 2223 Socialpsykiatri og fysisk/psykisk handicap

- 44351 Vejledning og rådgivning af patienter/klienter og pårørende
- 44383 Medarbejderen som deltager i forandringsprocesser

2. Ideer til tilrettelæggelse

Uddannelsen kan afholdes samlet over tre dage, som splitforløb eller kombineres ind i et AMU uddannelsesforløb med andre relevante AMU uddannelser. I inspirationsmaterialet foreslår vi ved flere emner, at der inddrages muligheder for Internetadgang for deltagerne. Man må overveje i hvilken udstrækning, man vil medtage konkrete teknologiske hjælpemidler til undervisningen. Det kan være

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

relevant med 2-3 konkrete produkter der viser mulighederne indenfor f.eks. praktisk hjælp, personlig pleje og omsorg og kommunikation.

Temaer

Temaoversigt

Der er opstillet to overordnede temaer som inspiration for uddannelsen. Overordnet set handler temaerne om forskellige perspektiver på velfærdsteknologiske muligheder på omsorgsområdet. De helt centrale fokusområder handler om hhv. **velfærdsteknologi** overordnet set - herunder velfærdsteknologiens former, anvendelsesområder og dobbelte rationale som hhv. livsforbedring og ressourcebesparelse og **teknologi i hverdagen**, herunder forståelse for, hvordan der kan samarbejdes med borgere om at udnytte relevante velfærdsteknologiske muligheder i hverdagen. Brug af velfærdsteknologi kan både etisk og arbejdsmæssigt rejse en række dilemmaer og udfordringer, som må tages op undervejs i uddannelsen. Endelig er det relevant at sikre, at deltagerne får viden om kommunale anbefalinger og retningslinier så uddannelsen relaterer sig til konkret praksis.

Under hvert tema er der en række hovedemner og mindre emner.

Tema 1 – Velfærdsteknologi

Hovedemner

- **1.1 Definition af velfærdsteknologi**
- **1.2 Den professionelle rolle og funktion ved brug af velfærdsteknologi**
- **1.3 Kommunale anbefalinger, retningslinier og standarder**

Tema 2 – Teknologi i hverdagen

Hovedemner

- **2.1 Selvhjulpen med teknologi**
- **2.2 Brugerinvolvering**
- **2.3 Etik, dilemmaer og udfordringer ved brug af teknologi**

Tema 1: Velfærdsteknologi

Viden og forståelse for velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde forudsætter, at man som udgangspunkt har indsigt i, hvad velfærdsteknologi handler om som begreb og fænomen og hvor grænsefladerne er til det traditionelle hjælpemiddelområde. Begrebet skal derfor defineres og forskellige former for teknologi er kan med fordel anskues i en funktionel sammenhæng, så det/de formål, teknologien tjener for forskellige personer (brugere, pårørende, medarbejdere) toner tydeligere frem. I forlængelse heraf er det hensigtsmæssigt at få tydeliggjort hvilke fordomme og myter, der knytter sig til det velfærdsteknologiske område.

Hvad er velfærdsteknologi i omsorgsarbejdet?

1.1 Definition af velfærdsteknologi

Definitioner eller fælles forståelser af Velfærdsteknologi befinder sig på et tidligt udviklingsstadium. Velfærdsteknologi er nærmere et paraplybegreb, der dækker et bredt spektrum af teknologi- og anvendelsesområder. Der findes dermed ikke en entydig og afgrænset definition, og man er derfor henvist til at lade sig inspirere af forskellige forståelser.

Et bud på definition er udarbejdet af **Hjælpe-middel instituttet**, som er en del af Socialstyrelsen. Kilde: HMI (Hjælpe-middel instituttet)
<http://hmi.dk/page1579.aspx>

”Ved velfærdsteknologi forstås teknologiske løsninger, der bidrager til at bevare eller udvikle velfærdsydelser.

I det danske velfærdssamfund tilbyder det offentlige en række velfærdsydelser til borgere med særlige behov, fx pleje, omsorg, praktisk hjælp, hjælpemidler, boligindretning, behandling, genoptræning, vedligeholdelsestræning, specialundervisning, beskyttet beskæftigelse mv.

*Velfærdsteknologi er teknologiske løsninger, der indgår som en del af disse ydelser. Velfærdsteknologi er således **ikke** afgrænset til én bestemt sektor, men rækker ind i alle sektorer herunder sundhedssektoren, socialsektoren, undervisnings- og uddannelsessektoren og arbejdsmarkedssektoren.*

Velfærdsteknologi omfatter teknologiske løsninger, der anvendes af borgere, der er modtagere eller forbrugere af de særlige velfærdsydelser, og som enten kompenserer for eller støtter en nedsat funktionsevne.

Velfærdsteknologi omfatter også teknologiske løsninger, der primært anvendes af og understøtter de medarbejdere, som leverer eller udfører velfærdsydelserne.

Velfærdsteknologi kan være i form af såvel dedikerede hjælpemidler, som forbrugsgoder, boligindretningsløsninger, undervisningsredskaber, arbejdsredskaber mv., og afgrænser sig primært i forhold til disse ved dets dobbelte fokus.

Velfærdsteknologiske løsninger har både et individuelt og et samfundsmæssigt perspektiv.”

Et andet bud på definition findes i **rapporten: Velfærdsteknologi i Region Nordjylland**

Kortlægning og analyse udarbejdet af DAMVAD for Region Nordjylland, November 2011 (s.5)

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

Velfærdsteknologi defineres i denne rapport.....”(...) som teknologier eller services, der kan hjælpe og assistere brugere inden for social og sundhedsområdet og effektivisere arbejds gange.(Region Syddanmark og Odense kommune)

Et tredje bud stammer fra **Nordens Velfærdscenter under Nordisk Ministerråd:** ”(...) velfærdsteknologi er teknologiske hjælpemidler som kan bruges af og støtte brugeren, hvad enten brugeren er ældre, kronisk syg, funktionshæmmet eller ansat til at varetage velfærdsydelser”

Danmarks Vækstråd gør det kort ved at skrive at velfærdsteknologi handler om ”Hjælpemidler eller løsninger til brug i pleje- og sundhedssektoren”

Hvad er Velfærdsteknologi og hvad er hjælpemidler?

Uafhængigt af hvilken definition man vælger at tage udgangspunkt i, så spænder velfærdsteknologi bredt og på AMU uddannelsen her handler det om, at bruge eksempler på teknologi som er relevante for borgere, der har brug for velfærdsydelser.

Eksempler på velfærdsteknologiske hjælpemidler er:

- Robotter til rengøring (robotstøvsuger og personlig vask (vaskekabiner)
- Selvrensende toiletter, evt. med automatiseret hygiejne
- Fysiske hjælpemidler til løft, gang og bevægelse
- Elektroniske kæledyr til demente
- Udstyr til hjemmebehandling af sår mv.
- Intelligente senge (”tænkende” senge – der er forskellige koncepter under udvikling og afprøvning)
- Visuel og auditiv kommunikation
- Patientkufferter med relevant teknologi til f.eks. blodtryksmålere, lungefunktion, diabetes m.m.)
- Telemedicin
- Støtte til hukommelse og dagens gøremål
- Apps til mobil og tablets.

Listen er længere og det kan være relevant at få skabt lidt orden og systematik i forskellige former for teknologier.

Formålet med velfærdsteknologien.

En drøftelse af formålet med velfærdsteknologi må medtænke de forskellige interesser som er i spil. Fortællinger om hvad brugen af teknologi skal gøre godt for

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

vil tage sig forskelligt ud alt afhængig af om det er den enkelte borger, borgerens netværk, medarbejdere, planlæggere eller politikere der udtaler sig.

- *Paradigmeskift, ældre perspektiv til samfundsperspektiv, teknologiske udvikling, borgeren vil være længst muligt i eget liv.*
Kilde: Gerontologi livet som gammel . Munksgård 2008/Velfærdsteknologi, Visioner for fremtidens velfærd: Forlag IDA
- *Hjælp i forhold til arbejdsmiljø.*
Kilder: Velfærdsteknologi – nye hjælpemidler i ældreplejen. Ældre Forum Oktober 2010
http://www.servicestyrelsen.dk/aeldre/velfaerdsteknologi/stovsugerrobotte_r
- **I Kommunernes Landsforening** er velfærdsteknologi naturligvis også et emne. På deres hjemmeside kan man læse mere om undersøgelser, pressemeddelelser, projekter m.m. til indførelse af velfærdsteknologi på forskellig vis og her kan man følge med i de seneste nyheder af kommunal interesse på hjemmesiden <http://www.kl.dk/> Man kan blandt andet læse om, hvordan KL opfordrer kommunerne til at igangsætte indførelse af velfærdsteknologi også på baggrund af, at Velfærdsteknologi er en del af nuværende regeringsgrundlag.

Myter og fordomme:

Når nye teknologier og nye udviklingsmuligheder skal indarbejdes i menneskers liv skal forestillinger, færdigheder, vaner mv. justeres eller udvikles. Det kan myter eller fordomme imidlertid være med til at forhindre. For at de ikke skal virke bag om ryggen på såvel borgere, medarbejdere og alle andre er det hensigtsmæssigt at få dem frem i lyset. Man kan desuden på blandt andet Kommunernes Landsforenings hjemmeside læse om undersøgelser der belyser danskernes holdninger til brug af velfærdsteknologi.

I uddannelsen kan der sættes fokus på myter og fordomme ved forskellige udsagn som:

- Borgeren: Vi ved, hvad vi har og ikke hvad vi får
- Medarbejderen: Jeg tror ikke mange gamle gider al det der teknologi

Kilde: Velfærdsteknologi –nye hjælpemidler i ældreplejen

1.2 Den professionelles rolle og funktion ved brug af velfærdsteknologi

Hvad er relevant at tænke på i forhold til, at borgeren skal informeres om velfærdsteknologiske muligheder? Hvad skal medarbejderen være særlig opmærk-

som på?

Hvis en borger har valgt at gøre brug af velfærdsteknologi består udfordringen for en medarbejder i at understøtte borgerens mestringsevne og strategier i forhold til brug af et ”fremmed” og teknologisk hjælpemiddel i en ny sammenhæng. Man kan lade sig inspirere af Aron Antonovskys sundhedsfremme teori om Oplevelse Af Sammenhæng (OAS): Mening, begribelighed -forståelse og håndterbarhed. (Helbredets mysterium, Aaron Antonovsky, Hans Reitzels forlag 2000)

I dialogen og vejledningen af borgeren kan man f.eks. anvende Hiim og Hippes didaktiske relationsmodel. Den hjælper til at holde systematisk øje med: læringsforudsætninger – rammefaktorer – mål – indhold – læreprocessen og evaluering.

Den didaktiske relationsmodel kan inspirere til at have borgeren i centrum og reflektere over mange forhold. Hvad er borgerens betingelser for at lære – interesser og kompetencer? Hvordan skabes tillid gennem rammer – Hvem er borgeren? Miljø, kultur, regler/love? Hvad er målet med samtalen – Hvilken retning skal vi tage? Hvad skal samtalen indeholde?

Hvordan skal processen tilrettelægges, både før og efter – Skal borgeren være aktiv deltagende? lægges der vægt på medbestemmelse? etc. Hele forløbet evalueres, hvorfor man igen er reflekterende. Hvad gik godt? Hvad skal laves om? Skal vi fortsætte? Skal der sættes nye mål?

Modellen skal sikre at den professionelle ”kommer hele vejen rundt” med sine overvejelser. En professionel samtale er ikke impulsiv og kræver forberedelse og refleksion.

Smttemodellen er et andet bud på et reflekterende værktøj i forhold til samtalen.

SMTTE står for:

Sammenhæng

Mål

Tegn

Tiltag

Evaluering

SMTTE er en model til pædagogisk planlægning og udvikling. Når man bruger SMTTE, skal man være konkret og bevidst om målet og have fokus på hvor det er, borgeren skal hen. SMTTE er en flexibel model, hvor man kan springe mellem de fem elementer. Bemærk, at SMTTE er en planlægningsmodel, der sikrer, at evaluering tænkes konkret ind i borgerens udviklingsproces. (”Tegn er noget vi bestemmer” af Frode Boye Andersen, JCVU forlaget 2008)

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

Den professionelle observationer

Observationer af aktiviteter og arbejdsfunktioner er kendt af kurssets målgrupper. Ved indførelse af velfærdsteknologi er det en central funktion for den professionelle, at kunne observere og reflektere. Begrebet deltagende observation som metode kan bidrage til at skabe sammenhæng. Der findes ikke en entydig definition af begrebet Deltagende observation men det drejer sig blandt andet om at være til stede i borgerens dagligliv og naturlige rammer. Den typiske situation når vi taler om velfærdsteknologi vil være den situation, hvor en medarbejder er sammen med en borger i borgerens eget sociale miljø og hvor noget ”fremmed”/nyt skal drøftes og evt. implementeres som et hjælpemiddel. Ved at de professionelle ofte vil opholde sig i borgerens rammer/miljø vil den professionelle også se, hvad der påvirker borgeren og hvad det er for forandringer og konflikter, der kan stresses borge- ren ved teknologien. Et par principper ved deltagende observation er:

- Medarbejderen må kunne skærpe sin observationsevne ved hjælp af sine sanser.
- Borgerens læringsforudsætninger i forhold til betjening af og opnå udbytte af brug af velfærdsteknologiske produkter.
- Man skal være til stede, man skal deltage aktivt i samtalen, empati for borgeren så man er nysgerrig, kunne tolke borgerens udsagn og endelig kunne handle på observationerne.

Tværfagligt samarbejde

Medarbejderen som i sit arbejde overvejer, hvorvidt en velfærdsteknologisk løsning er relevant i forhold til en given borger må før – under og efter altid være i dialog med og søge vejledning hos tværfaglige samarbejdspartnere som f.eks. ergoterapeuter, fysioterapeuter, sygeplejersker, funktionsledere, den ansvarlige m.fl. Der vil være en naturlig proces for medarbejderen – observation om ændringer i en borgeres funktionsniveau – kontakt til relevante samarbejdspartnere hvor man fremlægger sine observationer og drøfter mulighederne – planlægning af tilgangen og dialogen med borgeren og evt. pårørende. Når der er taget en beslutning skal medarbejderen i samarbejde med tværfaglige samarbejdspartnere udarbejde en handleplan.

Efter at et velfærdsteknologisk hjælpemiddel er taget i brug sikrer medarbejderen som har den daglige kontakt med borgeren, at forløbet justeres og evalueres.

1.3 Kommunale og regionale retningslinier og standarder på velfærdsteknologi området

På AMU uddannelsen om Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde, er det relevant at sikre, at deltagerne løbende kan holde sig orienteret om, hvad der sker

på det velfærdsteknologiske område. Det drejer sig primært om viden som har betydning for ens opgaveløsning hos borgeren og hvordan arbejdsgange er i forhold til visitering af velfærdsteknologiske hjælpemidler til borgere. Afhængig af jobområde handler det også om, at kende til mulighederne indenfor velfærdsteknologi og her specifikt på egen arbejdsplads og i kommunen/regionen. På AMU uddannelsen kan man derfor med fordel arbejde med:

- Konkret viden om arbejdspladsens procedurer for visitering af velfærdsteknologi til relevante borgere og herunder de generelle anbefalinger og standarder arbejdspladsen har på området.
- Det handler også om viden som inspirerer deltageren til at se de teknologiske potentialer som f.eks., hvad skaber kvalitet og service til borgeren, hvad giver mere tid til borgernære opgaver eller gør borgeren mere selvhjulpen.

De regionale og lokale forhold er forskellige på området og det vil derfor være naturligt, at man på uddannelsen bruger Internettet til at søge om regionale og kommunale anbefalinger, principper og standarder. Flere kommuner har i dag ansat konsulenter som varetager opgaverne med indførelse af velfærdsteknologi og dem kan man opsøge. Men der er fortsat geografiske forskelle også på, hvor meget kommuner og regioner har lagt ud på hjemmesider. Vi kan foreslå, at man allerede på 1. uddannelsesdag går i gang med at undersøge de lokale/regionale forhold for at få overblik over rammer og vilkår på området. Underviserne må også være opdateret på afgørelser f.eks. fra Ankestyrelsen som senest har afgjort spørgsmålet om indførelse af robotstøvsugere til ældreområdet i en kommune. Den type afgørelser kan få principiel betydning. Se i øvrigt vores forslag til opgave under pkt. 4 Opgaver og undervisningsmaterialer – tema 1.

Tema 2 – Teknologi i hverdagen

I tema 2 lægger vi op til, at man på uddannelsen anlægger et hverdagslivs perspektiv i forhold til at anvende velfærdsteknologi på omsorgsområdet. At deltagerne forholder sig til balancen mellem borgeren i centrum og/eller teknologien i centrum. Hvor er udgangspunktet eller afsættet for vurdering og brug af velfærdsteknologi? Vi folder et perspektiv ud, så deltagerne blandt andet kan se det fra såvel borgerens som medarbejderens. Kort sagt handler det om værdier, etik og dilemmaer. Det handler om at synliggøre og spotte de positive og negative sider ved anvendelse af forskellige teknologier.

2.1 Selvhjulpen med teknologi.

I kursets målformulering nævnes, at man skal kunne støtte borgeren i at være selvhjulpen. Det at være selvhjulpen fremstilles dermed som noget efterstræbel-

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

sesværdigt men det kan være relevant at spørge: selvhjulpen hvornår og i forhold til hvad og hvem. Selvhjulpenhed og beslægtede begreber som autonomi og valgfrihed ses hovedsageligt som goder men de kan have en bagside i form af usikkerhed hos borgerne og ansvarsforflygtigelse hos politikere, myndigheder og medarbejdere

Refleksionsspørgsmål: Er selvhjulpenhed altid af det gode? Er der situationer og sammenhænge hvor selvhjulpenhed måske ikke er noget at stræbe efter? Hvad er det modsatte af selvhjulpenhed? Er der kvaliteter, der forsvinder ud af livet, hvis selvhjulpenhed bliver et alt overskyggende pejlemærke? Hvornår fjerner teknologier liv fra hverdagen eller laver forstyrrelser?

Fagpersoner kan, når de står overfor mennesker som har brug for en eller anden form for hjælp eller støtte, let komme til at indtage en bedreviddende attitude. Med afsæt i uddannelse og erfaring ved fagpersoner ofte, hvad der skal ses og lyttes efter, hvad der skal ændres og hvordan dette skal gøres. Fagpersonen medbringer ikke sjældent *en plan og nogle forhåndsbestemte kategorier, om hvad og hvordan* når han møder brugeren/klienten. Fagpersonen bliver langt hen af vejen *observatør* på andres liv. Denne tilgang kan betegnes som **"udefra-praksis"**. Hvis fagpersonen derimod som udgangspunkt for sin hjælp og støtte inviterer til dialog eller fælles udforskning af, hvad der ligger *indenfor rammerne af brugeren/klientens interesser og muligheder* kan tilgangen betegnes som **"indefra-praksis"**. Fagperson og bruger bliver her begge *deltagere* i dette samarbejde. Brugeren har særlige erfaringer i forhold til sit eget liv og fagpersonen har særlige erfaringer i forhold til sin arbejdspraksis.

I disse år gennemføres flere projekter, der med afsæt i borgernes ønsker har til formål at udvikle teknologier eller hjælpemidler, der kan forbedre deres hverdag ved at gøre dem mere selvhjulpne. Der er inspiration at hente i Fredericia Kommunes projekt "Længst muligt i eget liv" samt i delprojektet "Hverdagsrehabilitering", i Odense Kommunes projekt "Borgersamarbejde i et rehabiliteringsperspektiv" og i Århus Kommunes projekt "Grib hverdagen". I alle projekter anlægges en rehabiliterende tilgang, hvor der er fokus på brugerens hele livssituation og hverdagsliv.

En kort introduktion til teorier og begreber om hverdagslivet kan være et godt afsæt for at få rettet opmærksomheden mod, hvordan tilværelsen ser ud fra borgerens perspektiv. Hverdagen og den daglige trummerum af gøremål, tider, steder, ting og relationer, vi alle sammen er spundet ind i, er langt hen af vejen usynlig men kendskab til hverdagsteori, begreber og modeller kan gøre det lettere at få øje på den perlerække af tider og stunder som tilværelsen består af. Der kan evt. gives konkrete eksempler på, hvordan viden om eget og andres hverdagsliv indsamles og dokumenteres.

Gennem forskellige øvelser kan deltagerne inspireres til at udforske deres eget og andres hverdagsliv.

Under afsnit 4/tema 2 – opgaver har vi foreslået at deltagerne inviteres til et tankeeksperiment som kan sætte tanker i gang om, hvad der er en god morgenstund og hvad det betyder at være selvhjulpen i den sammenhæng.

Tankeeksperimentet har træk tilfældes med den type undersøgelser af dagligt funktionsniveau (ADL) og livskvalitet som f.eks. ergoterapeuter udarbejder for at komme på sporet af de betydningsfulde gøremål og situationer i dagliglivet som ikke fungerer optimalt. COPM-interview er f.eks. et ergoterapeutisk redskab, der bruges til at afdække brugerens aktivitetsproblematikker og selvhjulpenhed i hverdagen samt de ændringer i udførelse og tilfredshed, der måske sker over tid.

2.2 Brugerinvolvering

Man ved erfaringsmæssigt at de bedste resultater nås, hvis borgere involveres i forandringstiltag. Og som udgangspunkt vil det enkelte menneske vil helst bestemme selv. Hvordan får man skabt en ligeværdig dialog så borgeren har et godt afsæt for en beslutning og forsøg?

Brugerinvolvering er oppe i tiden og et relevant sted at følge med i debatten er på MindLabs hjemmeside . MindLab er en tværministeriel innovationsenhed, der involverer borgere og virksomheder i at udvikle nyskabende offentlige løsninger.

Brugeren må være i centrum for processen med brug af velfærdsteknologiske hjælpemidler. Brugerens tilgang til brug af velfærdsteknologi påvirkes af mange faktorer som:

- Mobilitet, færdigheder og funktioner
- Vilje og mål
- Vaner og hverdagsstruktur
- Livsstil
- Økonomi
- Fysiske omgivelser
- Familieforhold og netværk
- Samfundssind

Et dilemma spørgsmål: Kan respekten for borgerens ønsker og holdninger være styrende for alle professionelle beslutninger og valg?

Den Sokratiske samtale kan også være til inspiration idet den har relevante forståelser og bygger på ligeværdig dialog, hvor man lytter til hinanden og ikke drager

egne konklusioner men når frem til en fælles konklusion. Den Sokratiske samtale er antiautoritær. Den bygger på ligeværdig dialog, hvor man lytter til hinanden og ikke drager egne konklusioner, men når frem til en fælles konklusion. Ingen er eksperter på andre og samtalen skal sikre at et magtmisbrug ikke finder sted. I samtalen findes en etik, der betyder at man ikke pålægger andre motiver, men tager deres grunde for pålydende, sådan at samtalen fortsætter. ("Samtalens mulighed – Nye bidrag til en demokratisk didaktik" af Holger Henriksen, Holger Henriksens forlag 2005)

2.3 Dilemmaer og udfordringer ved brug af teknologi

En særlig udfordring for alle – og ikke mindst dem, der er i en position, hvor de skal vejlede andre i forhold til at vælge og bruge teknologierne – består i at overveje og vurdere, hvornår og hvordan teknologi kan være med til at berige og forbedre tilværelsen for det enkelte menneske og hvornår og hvordan teknologien evt. bidrager til det modsatte.

Gennem øvelser kan deltagerne indledningsvis inspireres til at spotte teknologiens positive såvel som negative aftryk på og indgriben i vores liv og dagligdag. Formålet med øvelsen er at se, hvordan teknologier griber ind i vores hverdag og vores samvær med andre. Hvad er det lige der sker i og med at mobiltelefonen ofte er inde for rækkevidde når vi er sammen med andre mennesker – også privat? Det handler om at finde konkrete eksempler hvorledes teknologier kan mase sig ind i vores liv i tide og utide. I grupper kan deltagerne f.eks. zoome ind på stunder, hvor teknologier – fjernbetjeningen, mobiltelefoner, E-mail mv. spiller en rolle og de kan sammen udforske hvordan teknologier påvirker helt konkrete stunder både på godt og ondt.

Hvordan får man øje på og værner om det værdifulde i eget og andres liv? Hvordan udvikle fornemmelse for, hvad der kan være med til at berige og forbedre helt konkrete tidsrum og stunder? Hvilke forhold skal man holde ekstra øje med? Eventuelt kan henvises til teorier og undersøgelser der belyser "Det gode liv".

Et godt udgangspunkt for at koble sig på borgerens perspektiv kan være at udforske, hvad den enkelte helt konkret allerede har gode erfaringer med at gøre ved hjælp af teknologi og digitalisering eller hvad den enkelt kunne forestille sig at gøre for at opretholde eller udvide sit råderum og sine udfoldelsesmuligheder?

Samtaleark udarbejdet med afsæt i VEGA netværkets hverdagslivstankegang og fokus på tidsrum kan evt. bruges som afsæt for øvelse, der sætter liv i fokus. Hvis kurset gennemføres som splitkursus er der mulighed for at deltagerne med afsæt i udleverede samtaleark samt en forståelse for inde-fra-praksis, kan gennemføre samtaler med beboere/brugere på hjemarbejdspladsen om livets gang med hjem-

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

memidler og teknologi indenfor og udenfor hjemmet. I bedste fald giver sådanne livsorienterede samtaler medarbejdere mulighed for at komme på sporet af, hvad der helt konkret kan være med til at berige dagen for fru Rank, hr. Jensen eller Marie.

Det modsatte af selvhjulpethed er forbundethed, hvilken er en vigtig kvalitet i de fleste menneskers liv. Opmærksomheden skal ikke alene rettes mod de enkelte borgere men også mod ægtefæller og pårørende samt medarbejdere i hjælpesystemerne, der måske også bliver påvirkede af den teknologi, der finder indpas i borgerens liv. Vigtigt at have blik for borgerens, familiens og hjemmets værdier således, at arbejdsindsats og brug af teknologi så vidt det overhovedet er muligt kan afpasses i forhold hertil.

Et tredje perspektiv i det faglige arbejde er naturligvis de rammer og vilkår som er sat op omkring brugen af forskellige teknologier. Hvad er retningslinierne og hvilke standarder er der på den enkelte arbejdsplads/kommune/region?

Endeligt er et fjerde perspektiv – som til en vis grad er gennemgående flere af de ovenstående diskussioner i temaet overvejelser om de etiske dilemmaer og udfordringer. Herunder overordnede definitioner af etik, dilemmaer og udfordringer. Og mere specifikke overvejelser om eksempelvis:

Arbejds-mæssige dilemmaer: Tilværelsessiden contra arbejdsmiljøet. Hvis behov vejer tungest? Borgerens, den professionelle eller samfundets behov. Hvornår bruger vi de forskellige velfærdsteknologier? Kræver det en fælles politik på arbejdspladsen, både hvordan vi præsenterer og anvender de forskellige velfærdsteknologier.

Brugen af teknologi i ældreplejen rejser naturligt spørgsmål om, hvad god pleje og omsorg er. Derfor er det vigtigt at skabe rum til dialog om de etiske aspekter ved brug af ny teknologi – særligt når den nye teknologi benyttes i arbejdet direkte med borgere.

3. Opgaver og undervisningsmaterialer

Tema 1: Velfærdsteknologi

Emne 1.1. Definition af velfærdsteknologi

Til underviseren

De lokale forhold vil være meget forskellige i forhold til hvor langt man er med

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

fokus og udvikling af velfærdsteknologi. Som underviser kan det være relevant, at overveje forskellige opgaver/øvelser med den hensigt, at skabe fælles forståelse/sprog og overblik over emnet. Her følger et forslag til en øvelse med refleksionsspørgsmål. Øvelsen tydeliggør om det f.eks. er muligt at samle forskellige former for teknologi under forskellige overskrifter, der f.eks. siger noget overordnet om teknologiens formål. Øvelsen bidrager i bedste fald til at kaste lys over velfærdsteknologi.

Øvelse

I plenum eller i mindre grupper kan deltagerne være med til at skabe et fælles overblik over forskellige former for velfærdsteknologi.

Forestil dig, at du/I skal åbne en butik, der sælger velfærdsteknologi. Hvordan vil I indrette butikken så kunderne har nemt ved at finde frem til den vare, de har brug for? Hvilke afdelinger med hvilke særlige typer af varer og hvilken skiltning i stil med 'frugt og grønt', 'kød', 'mejeriprodukter' mv. skal der være i butikken?

Følgende refleksionsspørgsmål kan inddrages:

*Hvilke teknologier støtter op om menneskers psykiske, fysiske eller sociale liv?
Hvilke teknologier tjener flere formål?*

Hvilke teknologier har f.eks. noget at gøre med tryghed, husholdning, kropspleje, bolig, indkøb, fritid, socialt samvær, omsorg, overvågning, sundhedstjek, konsultation, behandling, transport, underholdning, undervisning, træning, beskæftigelse m.m.?

Emne 1.2 Den professionelle rolle og funktion ved brug af velfærdsteknologi

Til underviseren

Et bud på undervisningen kan være et oplæg om Aaron Antonovsky (1923-1994) Oplevelse Af Sammenhæng(OAS), efterfulgt af mestring og ”den professionelle samtale” med udgangspunkt i den didaktiske relationsmodel (Hiim og Hippe).

Det kan anbefales at deltagerne tager udgangspunkt i en borger fra deres praksis, hvor de tænker det relevant at implementere et teknologisk udstyr. Dette kan foregå individuelt eller i grupper. Vi foreslår gruppearbejde, da det kan være svært at reflekterer alle punkter for ikke øvede. Man kan udforme en case eller blive enige om en bestemt borger, som alle får et kendskab til.

Der skal sættes god tid af til denne opgave og det er vigtigt at man tager eksemplerne op på plenum. Det giver dem ekstra refleksions muligheder og ideer.

Forslag til øvelse med case

”En borger har astma og er overfølsom for støvmider. Borgeren har fået visite-

ret rengøring hver tredje uge. Borgeren er frustreret, da hun ikke mener det er nok i forhold til hendes sygdom. Hun er skeptisk, da man nævner ordet Robotstøvsuger. Borgeren har hørt i radioen, at hun selv skal anskaffe sig en robotstøvsuger, hvis kommunen vurderer det er relevant i stedet for at få støvsuget af en hjælper fra kommunen.

Nu skal du planlægge, hvorledes denne samtale skal foregå og hvad målet for samtalen skal være. I planlægningen kan du overveje at tage følgende med. Du kan overveje om borgeren skal låne en robotstøvsuger på prøve.

- *Hvilke læringsforudsætninger har borgeren for at forstå og betjene en robotstøvsuger*
- *Hvor skal samtalen foregå? Hvem skal deltage? Hvad tid er bedst? Evt. efter middagsluren osv.*
- *Hvad er målet med samtalen – At borgeren prøver en robotstøvsuger i en periode*
- *Indholdet i samtalen skal være fordele ved en robotstøvsuger, materiale og billeder af en robotstøvsuger. Man kan evt. tage en prototype med, så borger kan se og røre ved maskinen.*
- *Hvordan skal hele processen tilrettelægges – Før, under og efter*
- *Evaluerings af prøveperioden – i samarbejde med borger. Er astmaen blevet bedre. Kan borger betjene den. Virker den efter hensigten. Hverdagen med en robotstøvsuger - For og imod*

Emne 1.3 Kommunale og regionale retningslinier og standarder på velfærdsteknologi området

Til underviseren

Vi vil have en forventning om at retningslinier, lovgrundlag og standarder på velfærdsteknologi området vil udvikle sig over de kommende år. Det stiller selvfølgelig krav til underviseren om, at være opdateret på området. Som vi skriver under emne 1.4 i så er de regionale og lokale forhold også forskelligt i.f.t. anbefalinger, retningslinier og standarder. I undervisningen kan man overveje fra første dag at introducere og evt. udlevere en mind-map til deltageren med det formål, at de under uddannelsen selv løbende udfylder med relevant viden både fra undervisningen og fra egen praksis. Man kan med fordel inddrage kommunale og regionale hjemmesider til den opgave.

Eksempel på en opgave med brug af mind-map

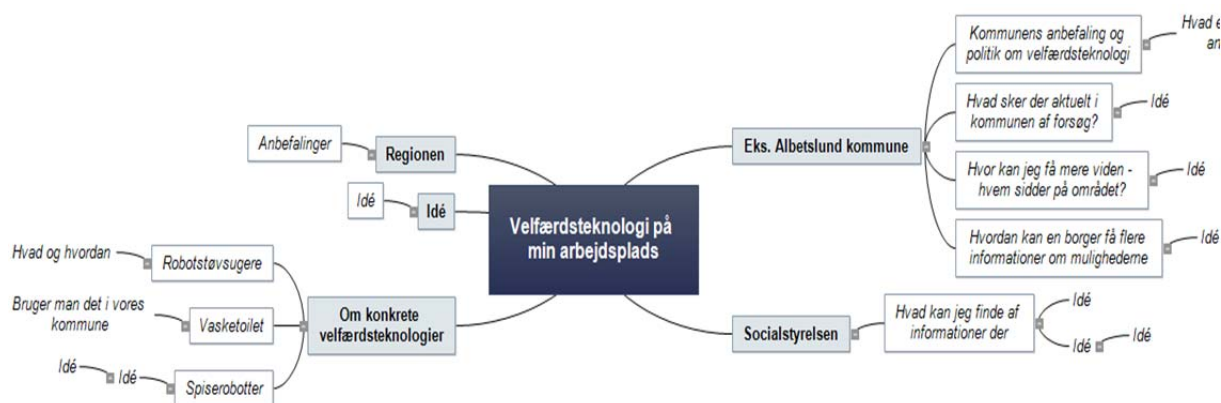
Alle deltagere får udleveret en mind-map skabelon som findes i forskellige udgaver også elektroniske skabeloner. Man har på forhånd sat nogle hovedbokse op med mulighed for underbokser/linier.

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

Mind-mappen bruges til vidensopsamling om velfærdsteknologi under uddannelsen.

Opgaven kan løses individuelt, parvis eller i grupper.

Deltagerne kan løbende få mindre opgaver med at søge relevante informationer om velfærdsteknologi og specifikt fra egen organisation.

En relevant hjemmeside og kilde er Socialstyrelsen som har en del om Velfærdsteknologi og hvad der foregår af udvikling og projekter

<http://www.servicestyrelsen.dk/velfaerdsteknologi>

Man kan søge på regionale og mere lokale links f.eks. et link som samarbejdet i Odense kommune og region Syddanmark om Velfærdsteknologi

<http://www.regionsyddanmark.dk/wm250412>

eller om en stor velfærdsteknologisk undersøgelse i region Syddanmark fra 2011 og de seneste nyheder derfra

<http://velfaerdsteknologi.nu/>

Om et regionalt tilbud til handicappede i Østjylland

<http://www.rm.dk/om+regionen/aktuelt/nyheder?docid=74424>

<http://www.carenet.nu> CareNet er et netværk, der sætter udvikling, anvendelse og udbredelse af robot- og velfærdsteknologi til pleje og omsorg på dagsordenen.

Formålet er at skabe samspil og synergi mellem aktørerne på området og at øge fokus på de teknologiske muligheder, der ligger for udviklingen af velfærdssektoren.

Kommunernes Landsforening

www.KI.dk

Tema 2 Teknologi i hverdagen

Emne 2.1 Selvhjulpen med teknologi.

Til underviseren

Som nævnt tidligere kan deltagerne indledningsvis inspireres til at spotte teknologiens positive såvel som negative aftryk på vores liv og dagligdag. Som konkret eksempel kan deltagerne i grupper zoome ind på stunder, hvor teknologier – fjernbetjeningen, mobiltelefoner, E-mail mv. spiller en rolle og de kan sammen udforske, hvordan teknologier har påvirket helt konkrete stunder både på godt og ondt.

Man kan lade sig inspirere af et hverdagslivsorienteret samtaleark der kan hentes på hjemmesiden

<http://knudramian.pbworks.com/w/page/12751785/VegaNettet>

Vi kan foreslå en øvelse med den hensigt at deltagerne bliver opmærksomme mod, hvad der kan skabe sammenhæng i personers hverdagsliv. Med afsæt i de indsamlede data kan der også henvises til at den viden om hverdagslivets studier kan indgå i en aktivitetsanalyse.

Øvelse – Tankeeksperiment

Forestil dig, at du har brækket højre arm. Den er helt ubrugelig. Hvordan mon din morgenstund forløber? Forestil dig, at du har optaget forløbet af en sådan morgenstund på video og at du nu ser den igen i langsom gengivelse.

Hvor vil du virkelig komme til kort?

Hvad mon du er allermest træt af ikke at kunne gøre?

Får du nu øje på noget af det som virkelig betyder noget for dig?

Er der dele af dit morgenstundsforløb, hvor det ville betyde rigtig meget for dig at have adgang til nogle velfærdsteknologiske løsninger

En anden eller supplerende øvelse

Spørgsmål og opgave til deltagerne

Du skal nu spotte teknologiens positive og negative aftryk på dit liv og dagligdagen.

Hvordan påvirker teknologier helt konkret stunder i løbet af døgnet på både godt og ondt?

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

Når du har gjort det, kan du reflektere videre over:

Kan der findes eksempler på, at pårørendes liv og færden er blevet hhv. forringet eller forbedret som følge af, at teknologi vinder indpas i borgernes liv?

Kan der findes eksempler på, at medarbejdernes arbejdsvilkår er blevet hhv. forringet eller forbedret som følge af, at teknologi vinder indpas i borgernes liv?

Emne 2.2 Etik, dilemmaer og udfordringer ved brug af teknologi.

Til underviseren

Opgaver til emnet med dilemmaer og udfordringer ved brug af teknologi kan man bruge forskellige former og materialer. Hvis man ikke har haft konkrete teknologier inde i undervisningen før, så kan man inddrage det relevante i undervisningen. Deltagerne skal definere hvad etik og dilemma er: Brainstorm på hvad etik er, dernæst hvad etiske dilemmaer er og de udfordringer de indebærer. Hvad er udfordringen og kan den forbedre hverdagen. Er det til borgerens bedste eller er det til samfundets bedste. Samles op i fælles forum.

I grupper kan deltagerne arbejde ud fra case, hvor både etikken, dilemmaer og udfordringer kommer i spil.

Brainstorm-øvelse

Brainstorm på:

- *Hvilke opgaver kan vi bruge velfærdsteknologien til.*
 - *Kan de nye teknologiske løsninger, skabe nye problemer for borgerne, f.eks. føre til et tab af medmenneskelig kontakt og nærhed for den enkelte borger.*
 - *At overvågningsteknologien, udover at løse meget væsentlige opgaver, også kan indebære en kontrol, der virker umyndiggørende og krænkende i forhold til privatlivets fred.*

Eksempel til refleksion – med spørgsmål

Eksempel: Velfærdsteknologien har gjort os i stand til at registrerer hvornår borgere står op af sengen og eller falder på gulvet, elektronisk. Vi behøver ikke at tilse beboerne i løbet af natten. Vi kan derved spare personale om natten, så 1 -2 personer kan passe flere små plejehjem.

Refleksionsspørgsmål:

Er det samfundets eller den professionelles behov der skal dækkes eller er det borgerens behov vi tilgodeser?

Prøv at tage de forskellige briller/kasketter på, og argumentere ud fra de ønsker/behov vi har med de forskellige kasketter.

Hvilke behov vejer tungest?

Øvelse med case og spørgsmål:

”Johanne er meget udadreagerende. Især når personalet skal udføre personlig hygiejne. Personalet har afprøvet forskellige pædagogiske tiltag uden resultat. Plejecenteret beslutter at afprøve sælen Pavo. Johanne bliver utrolig glad for sælen Pavo. Hun finder ro, glæde og tryghed ved at kunne give Pavo omsorg. Personalet kan nu uden problemer komme til at udføre den nødvendige pleje. Johanne er sjældent udadreagerende mere og generelt meget lettere at kommunikerer med. Johanne mister sjældent Pavo af syne og bliver let urolig og udadreagerende hvis hun ikke kan se Pavo.

Personalet er begejstret og vil afprøve Pavo på en anden beboer som er meget dørsøgende. Personalet bruger rigtig meget på afledning af beboeren, for at undgå at hun går fra hjemmet. Personalet sørger for at Johanne ikke ser at Pavo's effekt afprøves på en anden.”

Spørgsmål til casen

Hvilke dilemmaer og overvejelser gør du dig ved brug af f.eks. sælen Pavo i forhold til plejen og omsorgen?

Forslag til anvendelse af eksisterende film-materiale

Der er flere film som også kan bruges i undervisningen i forhold til undervisningen med fokus på etik og dilemmaer. Man kan vælge at se hele filmen og derefter drøfte på holdet, hvilke spørgsmål og overvejelser filmen giver. Eller man kan som undervisere vælge at stoppe ved relevante passager.

En film som passer målgruppe og de etiske spørgsmål bliver præsenteret og formidlet på en god forståelig måde.

Film: Det kunstige menneske. Varighed: 17.05 min

<http://etiskraad.dk/EtiskRaad/Temauniverser/Homo-Artefakt.aspx>

Eller en anden film: Fremtidsmennesket, DR1, 2009 – 30 min.

Se andet under litteraturliste m.v.

4. Litteraturliste mv.

Velfærdsteknologi – Materialer

Bøger:

- Velfærdsteknologi – nye hjælpemidler i ældreplejen. Af ÆldreForum, 2010 – 102 sider
ISBN: 9788790651374
- Robotter til ældre- og handicapområdet : en introduktion til robottyper og – muligheder,
Af Goran Kovacevic, Hjælpemiddelinstitutet, 2011. - 54 sider.
ISBN: 8788548619
- Velfærdsteknologi : selvhjulpen med ny teknologi. Af Inger Kirk Jordansen
Hjælpemiddelinstitutet, 2009. - 78 sider.
ISBN: 9788788548617
- Velfærdsteknologi : visioner for fremtidens velfærd. Af Marianne Bom, IDA, 2010. - 31 sider
ISBN:
- Fokus på Velfærdsteknologi och ADHD. Af Tone Mørk, Nino Simic , Nordens Velfærdscenter, 2010. – 166 sider. ISBN: 9788779190498
- Elbrønd; Marianne (2005b) Introduktion til social- og sundhedshjælperfaget. I: Lene Wolf (red) Lærebog for social- og sundhedshjælpere. København: Munksgaard.
- Elbrønd, Marianne (2005c) Kultur og værdier. I: Lene Wolf (red). Lærebog for social- og sundhedshjælpere. København: Munksgaard.

Artikler:

Debat

- ”Danskerne siger ja tak til teknologi i plejesektoren”, Momentum, 13-9-2011
- ”Sats på ny velfærdsteknologi i ældreplejen”, Af Bjarne Hastrup, Politiken, 13-05-2009

Overvågning- retten til privatliv - Etik

- ”Omsorg og overvågning”, Social kritik, nr. 128, dec 2011 , s 25 – 30
Omhandler problematikken omkring overvågning af demente og indgreb i retten til privatliv.

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

Etiske aspekter

- ”I robotens favn”, Pharma, 26-01-2011

Tidsskrifter:

Teknologi & handicap 2011. *Tidsskriftet understøtter hjælpemiddelområdet ved at formidle ny viden om praksis, ved at skabe overblik og ved at undersøge, hvilke konsekvenser love, regler og principper har for fagpersoner og borgere. Teknologi & handicap vil benytte sig af temaer for at afdække så mange vinkler så muligt og for at bygge bro mellem specialområder, som kan have gavn af erfaringsudveksling.*

Links:

Etik-aspektet

- Sociale Robotter. Udtalelse fra Etisk råd:
<http://etiskraad.dk/Temauniverser/Homo-Artefakt/Anbefalinger/Udtalelse%20om%20sociale%20robotter.aspx>
- Bedre omsorg – bedre teknologi – tag medarbejdere og borgere med på råd:
http://tekno.dk/pdf/projekter/teknologi_i_aldreplejen/p07_teknologi_i_aldreplejen-debatoplæg.pdf
*Med offentliggørelse af denne debatpakke om teknologi i fremtidens ældrepleje stiller Teknologirådet resultaterne af projekt ”Teknologi i ældreplejen” til rådighed for alle interesserede.
Rådet tilbyder rådgivning omkring planlægning og praktisk udførelse af scenarieværksteder.
Det kan foregå i et samarbejde med en eller flere kommuner, som ønsker at bruge denne metode til lokal debat og inddragelse af aktører på området og som vil finansiere rådets medvirken. Henvendelse herom til projektleder Ida-Elisabeth Andersen, Teknologirådet, ia@tekno.dk.
Debatpakken består af tre små hæfter med følgende indhold:*
 1. *Teknologi i ældreplejen - hvad betyder det for arbejdsforhold, faglighed, kvalitet og etik? Fire scenarier om mulig udvikling på området frem til 2022.*
 2. *Scenarieværkstedet - om metode og forløb.*
 3. *Bedre omsorg - bedre teknologi - tag medarbejdere og borgere med på råd*
- Velfærdsteknologi – Ambient assisted living-technology (masterafhandling). Af Inger Kirk Jordansen.
http://www.hmi.dk/media/-/300023/files/MASTERAFFHANDLING_IKJ_m_alttekster160909.pdf

Velfærdsteknologi i det daglige omsorgsarbejde

Inspirationsmateriale til undervisning

- Holdninger til nye teknologiske hjælpemidler. Analyse for ældresagen. 2008.
<http://www.aeldresagen.dk/Presseogpolitik/dokumentation/Documents/Holdninger%20til%20ny%20teknologi.pdf>
- Velfærdsteknologi – Fremtiden er lige om hjørnet, Social Fokus: Ældre, april 2009.
Kan downloades her: <http://shop.servicestyrelsen.dk/products/social-fokus-aeldre-april-2009>
- Velfærdsteknologi – på vej til ny vækst, Danmarks Vækstråd, 2009.
<http://www.danmarksvaekstraad.dk/file/115259/velfaerd>
- Velfærdsteknologi i Danmark – Med mennesket i centrum – hvad bør der gøres?, Ældresagen
<http://www.aeldresagen.dk/Presseogpolitik/Presse/Nyheder/Documents/velf%C3%A6rdsteknologi%20i%20DK,%20%C3%86ldre%20Sagen.pdf>